

KRAKOWSKO-WILEŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE

Słowiańszczyzna wielowyznaniowa w dawnych wiekach

Tom 16
Kraków 2019

Instytut Filologii
Słowiańskiej
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Słowiańszczyzna wielowyznaniowa
w dawnych wiekach

Krakowsko-Wileńskie
Studia Sławistyczne

SERIA POŚWIĘCONA STAROŻYTNOŚCIOM SŁOWIAŃSKIM
TOM 16

Redaktorzy serii

Jan Stradomski

Marina Čistiakova

Słowiańszczyzna wielowyznaniowa w dawnych wiekach

Redakcja naukowa

Jan Stradomski

Marzanna Kuczyńska

**Institut Filologii
Słowiańskiej**
Uniwersytetu Jagiellońskiego

KRAKÓW 2019

SERIĘ WYDAJE

Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

RADA NAUKOWA

Aleksander Naumow (Wenecja)

Sergejus Temčinas (Wilno)

Slavia Barlieva (Sofia)

Dragiša Bojović (Nisz)

Marzanna Kuczyńska (Poznań)

Krassimir Stantchev (Rzym)

Peter Žeňuch (Bratysława)

REDAKTORZY TOMU

Jan Stradomski

Marzanna Kuczyńska

REDAKCJA TEKSTÓW ROSYJSKOJĘZYCZNYCH

Marina Čistiakova

Wszystkie teksty złożone do tomu zostały zaakceptowane do druku
przez Radę Naukową na podstawie procedury *peer review*

RECENZENT TOMU

Doc. dr Maya Ivanova (Sofia)

© Instytut Filologii Słowiańskiej UJ, 2019

Publikacja finansowana przez Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego

OPRACOWANIE GRAFICZNE I PROJEKT OKŁADKI

Tomasz Sekunda

NA OKŁADCE

Wizerunek legendarnych postaci Czecha i Lecha na tle miasta Pragi,
wklejone w Budziszynski odpis Kroniki czeskiej (Kosmasa) z końca XIV w.
Wikimedia Commons

ISBN 978-83-8138-163-5 (druk)

ISBN 978-83-8138-197-0 (on-line, pdf)

KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne.....	7
--------------------	---

RYSZARD GRZESIK

Wielkomorawsko-panońskie <i>Opowiadanie o przełożeniu ksiąg</i>	9
---	---

МАРИНА ЧИСТЯКОВА

O wzajemodziałstwie czterech zbiorników w Kiewskiej mitropolii: trzecia redakcja Izmarağda w składzie prologów XVI–XVII wv.....	21
--	----

КРАСИМИР СТАНЧЕВ

Этноконфессиональная мозаика болгарских земель XVII века по сведениям католических миссионеров.....	43
--	----

ALESSANDRA ANDOLFO

Words and Swords: The Liturgical Printed Books for the Serbs through the 15 th and 16 th Centuries.....	55
--	----

ALICJA Z. NOWAK

Walki z wyznawcami Mahometa w życiu i twórczości duchowieństwa ruskiego w XVII w.....	73
--	----

AGNIESZKA GRONEK

Rycerz Ducha Świętego. O wizerunku Jana III Sobieskiego w <i>Colloquium lubelskim</i> Cypriana Żochowskiego.....	89
---	----

MIROSLAW P. KRUK

Czy w ortodoksyjnych ikonach był obrazowany Czyśćciec? Kilka uwag na temat domniemanych idei i motywów zachodnich w rutenkich ikonach Sądu Ostatecznego.....	101
--	-----

BOGDAN WALCZAK

Polemika wyznaniowa w polskich antologiach historycznojęzykowych.....	135
---	-----

PETER ZUBKO

Pol'ské reliкты (rekatolizácie) na východe Slovenska.....	155
---	-----

НАТАЛЬЯ ПУМИНОВА-АМБРОЗЯК

Особенности использования идей Псевдо-Дионисия Ареопажита в трудах Петра Могилы.....	175
---	-----

SŁOWO WSTĘPNE

Już na etapie wychodzenia Słowiańszczyzny z pogaństwa i związanej z tym konieczności przyjęcia którejś z wielkich religii monoteistycznych średnio-wieczni władcy stanęli przed trudnym wyborem o charakterze nie tylko religijnym, ale również (a wydaje się, że w wielu wypadkach przede wszystkim) politycznym. O dylemacie tym wspomina już ruskij latopisarz Nestor, przedstawiając sugestywną legendę o wysłaniu posłów przez kijowskiego księcia Włodzimierza, aby wybadali, która z religii – judaizm, islam czy chrześcijaństwo (greckie lub łacińskie) – jest warta przyjęcia. W ten sposób określone zostały podstawowe granice kontaktów międzyreligijnych i międzykulturowych w średniowieczu na obszarze południowo-wschodniej oraz środkowej Europy. Również żywoty św. św. Konstantyna-Cyryla i Metodego zamieszczają obszernie relacje o wyprawach misyjnych do Arabów i Chazarów, gdzie muzułmanie i żydzi aktywnie szukali nowych wyznawców. Zapoczątkowana we wczesnym okresie piśmiennictwa Słowian polemika dotknęła zarówno judaizmu, obecnego w basenie Morza Śródziemnego jeszcze od czasów rzymskich, jak też islamu, odbieranego szczególnie wrogo w okresie krucjat i najazdu Turków osmańskich na Bałkany. Wyznaniowy spór nie ominął również samego chrześcijaństwa – najpierw obu odłamów zwaśnionego na linii Rzym–Konstantynopol Kościoła, a później nie mniej trudnych relacji z protestantyzmem. Rozpoczynające symbolicznie reformację wystąpienie Marcina Lutra szybko odbiło się echem wśród Słowian zarówno łacińskiej, jak i greckiej obediencji. W nowym wymiarze wróciła kontrowersja, budowano nowe przedmurza, bastiony i okopy, wzywano do dialogu, zgody czy unii, ale obrzucano się też kalumniami i wzywano do radykalnej rozprawy z przeciwnikiem. Przez dziesięciolecia i wieki, niezależnie od dynamiki prowadzonych kampanii wojennych, negocjowanych rozejmów i zawieranych pokoiów, trwał proces religijno-kulturowej konfrontacji czy konkurencji, ale też niewątpliwie interferencji i symbiozy, będących rezultatem zarówno narzuconych decyzji politycznych, jak i zwykłej życiowej pragmatyki wyznawców wielu religii obecnych na obszarze zamieszkanym przez Słowian.

Cykl artykułów zamieszczonych w niniejszym tomie podejmuje problematykę różnorodnych i w większości przypadków dość skomplikowanych kontaktów cywilizacyjnych chrześcijaństwa z innymi religiami i wyznaniem na obszarze dawnej Słowiańszczyzny. Zagadnieniom tym poświęcona zosta-

ła międzynarodowa konferencja naukowa *Słowiańszczyzna wielowyznaniowa w dawnych wiekach – symbiozy, migracje, ekskluzje religijne*, zorganizowana w Nowym Sączu w dniach 26–28 czerwca 2017 roku w ramach *Galicyskich Spotkań Sławistycznych*. W sympozjum uczestniczyło grono naukowców różnych dyscyplin, zajmujących się badaniem kultury Słowian w okresie przednowożytnym, którzy w swoich wystąpieniach oraz dyskusjach panelowych wskazali na rozliczne przykłady znanych i nieznanych dotychczas wpływów chrześcijańskiej i pozachrześcijańskiej myśli teologiczno-filozoficznej, praktyki obrzędowej oraz zwyczajów Słowian. Zakres pól badawczych, jakie reprezentują znajdujące się w niniejszym tomie artykuły, jest bardzo szeroki i obejmuje tematykę teologiczną, literaturoznawczą, językoznawczą, a także problematykę odnoszącą się do badań z zakresu historii sztuki. Wszystkie teksty łączą wyraźnie dwa czynniki: pierwszym jest historyczny zakres źródeł poddanych analizie oraz zjawisk i procesów, które – z małymi wyjątkami – zawierają się w przedziale czasowym XV–XVIII w.; drugim jest terytorium, gdyż w artykułach dominują tematy i źródła właściwe dla regionu Centralnej i Południowej Europy (Bałkany). Szczególny akcent położono jednak tradycyjnie na zagadnienia związane z dziejami dawnej Rzeczypospolitej, gdzie przesuwające się granice religijno-kulturowe pozwalały na tworzenie skomplikowanej symbiozy etnosów, wyznań i postaw politycznych. Współegzystencja ludności zróżnicowanej kulturowo i religijnie w ramach jednego państwa, w którym wolność wyznania często była teoretyczna, a prawa obywatelskie zależały od pochodzenia, sprzyjała narastaniu napięć i wybuchom konfliktów. Skutki braku równouprawnienia i częstych postaw ksenofobicznych dostrzec można na różnych płaszczyznach życia codziennego, począwszy od aktywności religijnej i obrzędowej, aż po osiągnięcia w dziedzinie wojskowości, myśli ideowej, kultury i sztuki. Wszystkie teksty zamieszczone w niniejszym zbiorze są pracami oryginalnymi i mają niewątpliwą wartość naukową. Łączy je także to, że w swojej tematycznej różnorodności posiadają pewne punkty przecięcia, które umożliwiają pewnego rodzaju intertekstualny dialog.

Mamy nadzieję, że oddawany do rąk czytelników kolejny tom „Krakowsko-Wileńskich Studiów Sławistycznych” będzie i tym razem ważnym głosem w naukowej dyskusji, jak również przyczyni się do wskazania nowych kierunków badań nad bogatą i różnorodną spuścizną intelektualno-duchową oraz materialną dawnych Słowian.

Redaktorzy tomu

